

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.212.3

М. А. Бойченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕНТОРСТВО ЯК ФОРМА ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ І ТАЛАНОВИТИХ У КРАЇНАХ ЄС ТА США

У статті з'ясовано сутність менторства як форми підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США. Прослідковано генезу поняття «ментор» у науково-педагогічній літературі. Окреслено функції ментора, який працює з обдарованими й талановитими та види менторства (допомога старшого товариша, академічне менторство, професійне менторство тощо). Розкрито особливості телементорства – наставництва за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет. Встановлено, що спільною метою всіх програм телементорства є надання індивідуальної академічної, мотиваційної та емоційної підтримки учням засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: ментор, менторство, телементорство, обдаровані й талановиті, підтримка.

Постановка проблеми. В умовах стрімких політичних і соціально-економічних змін виникає потреба в громадянах, які здатні адекватно реагувати на виклики суспільства, мають нестандартне мислення, готові творчо розв'язувати нестандартні проблеми та впроваджувати інновації. У цьому контексті проблема підтримки обдарованих і талановитих є надзвичайно актуальною. Необхідність такої підтримки задекларована в низці державних документів, зокрема: Національній програмі «Діти України» (1996), Державній цільовій програмі роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки (2007), Указі президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013) тощо.

Зважаючи на той факт, що країни Європейського Союзу мають значні напрацювання у сфері педагогічної підтримки обдарованих і талановитих, доцільним бачиться вивчення та творче використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми педагогічної підтримки обдарованих і талановитих в Україні та зарубіжжі знайшли висвітлення в роботах таких науковців, як О. Антонова, О. Бевз, В. Волик, Т. Герлянд, М. Міленіна, О. Пічкара, Ю. Ткаченко, Н. Федорова та ін. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих і талановитих стала предметом наукових розвідок І. Звереві, А. Капської, І. Козубовської, Н. Лавриченко, С. Марченко, Н. Павлик та ін. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених

підтримці обдарованих і талановитих, така її форма, як менторство поки що не стала предметом спеціального дослідження.

Мета статті – з'ясувати сутність менторства як форми підтримки обдарованих і талановитих у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах підтримка обдарованих і талановитих є одним із пріоритетних напрямів освітньої політики Європейського Союзу. У Декларації Європейського парламенту «Про підтримку талантів в Європейському Союзі» (Written declaration on the support of talents in the European Union) наголошується, що обдарованість є підґрунтям для запровадження інновацій і підвищення конкурентоспроможності держави, а тому всі країни-члени Європейського Союзу мають вжити заходів щодо надання всебічної підтримки обдарованим і талановитим, у тому числі й підготовки високоякісних педагогічних кадрів до роботи із зазначеними категоріями [9]. Однією з форм такої підтримки в країнах Європейського Союзу є менторство.

У грецькій міфології Ментор був вихователем Телемаха – сина Одиссея, якій надавав підтримку й поради в складних обставинах. На сучасному етапі розвитку суспільства слово «ментор» трактується як «наставник, вихователь» [1, 279], «керівник, наставник, вихователь» [2, 421]. У зарубіжній науково-педагогічній літературі під менторством розуміється надання спеціальної педагогічної підтримки учням, чиї потреби не можуть бути задоволені в межах традиційних шкіл.

Зазначимо, що менторство не є новим явищем у розвитку західноєвропейського суспільства. Так, Сократ був наставником Платона, а З. Фрейд – К. Г. Юнга. Довгий час така форма керівництва була притаманна бізнесовій та мистецькій сферам, а також професійно-технічній освіті. У сучасних умовах британський уряд наголошує на необхідності запровадження менторства в середніх школах країни [8, 7].

Незаперечним є факт, що обдаровані й талановиті потребують більш широкої та різнобічної підтримки, ніж їм може надати школа, зокрема: розкриття потенціалу обдарованості; розвиток креативності в учнів, які мають високі показники начальних досягнень; допомога здібним учням із низькими показниками успішності; заохочення до розвитку таланту впродовж життя.

Як слушно зауважує Дж. Фрімен, менторство відрізняється від тьюторства, оскільки останнє стосується академічного навчання, переважно в межах навчального закладу, триває протягом короткого періоду й передбачає взаємодію з учнем «один на один». Менторство також передбачає взаємодію з учнем «один на один», однак, на відміну від тьюторства, фокусує увагу на життєвих навичках, часто поза межами класної кімнати та триває місяцями або роками [8, 6].

Під обдарованими (gifted) Дж. Фрімен розуміє осіб, які демонструють надзвичайно високі показники успішності в багатьох сферах (інтелек-

туальній, художній, творчій, спортивній тощо) або окремій галузі, а також тих, чий потенціал ще не розкрито [там само].

Отже, різноманітність видів обдарованості й індивідуальні особливості кожного обдарованого учня (стиль навчання, креативність, швидкість розвитку, соціальна поведінка тощо) зумовлюють необхідність пошуку альтернативних шляхів задоволення потреб таких споживачів освітніх послуг, що й покладено в основу діяльності менторів.

Цікавим у контексті нашого дослідження є бачення функцій ментора, який працює з обдарованими й талановитими, подане Д. Оверхолтом у дисертаційному дослідженні «Менторство дорослими підлітків: концептуальні та практичні роз'яснення» (Adults mentoring adolescents: a conceptual and practical clarification), зокрема:

- рольове моделювання (role-modeling);
- інтелектуальне стимулювання (intellectual stimulation);
- емоційна підтримка (emotional support);
- емоційний захист (emotional protection);
- передача знань (knowledge transfer);
- заохочення (encouragement);
- набуття пізнавальної впевненості (cognitive confidence) [4, 96].

Погоджуючись із Д. Оверхолтом зазначимо, що рольове моделювання виступає потужним засобом формування ідентичності обдарованих і талановитих осіб.

Дослідниця К. Райорден виділяє такі види менторства:

• *допомога старшого товариша* передбачає менторство старшими учнями молодших у межах початкової чи середньої школи. Перевагами такого виду менторства є підвищення впевненості молодших учнів у собі, зменшення випадків насильства у школі (учням легше звернутися зі своїми проблемами до старшого товариша, ніж до вчителя), демонстрація учням «класної» рольової моделі. Такий вид менторства обмежується простими діями, наприклад, спільним читанням книжок тощо;

• *академічне менторство* передбачає наставництво учня вчителем. Академічне менторство може здійснюватися через участь у формальних менторських програмах, організованих школою, або бути неформальним, коли вчитель опікується конкретним учнем і допомагає йому в розкритті потенціалу в певній сфері діяльності. Такий вид менторства не тільки допомагає учням поглибити свої знання з предметів шкільного курсу, але й дає їм відчуття приналежності, надає впевненості та сприяє підвищенню самооцінки, а також демонструє рольову модель для засвоєння цінностей. Слід наголосити, що в даному випадку мається на увазі будь-який учитель (не обов'язково той, хто викладає в класі, де навчається учень), який має спільні з учнем інтереси. Як варіант такого виду менторства дослідниця К. Райорден розглядає наставництво учнів викладачами університетів або

студентами старших курсів [6]. Погоджується з такою думкою і провідний теоретик освіти обдарованих і талановитих Дж. Фрімен, яка наголошує на доцільності залучення студентів старших курсів до керівництва обдарованими й талановитими учнями (особливо тих, які за своїм потенціалом могли би самі бути обдарованими й талановитими). Такі ментори обізнані з проблемами, які турбують учнів, а невелика різниця у віці дозволяє налагодити тісну взаємодію, що матиме обопільну користь [8, с. 7];

• *професійне менторство* дозволяє студенту отримати реальний досвід опанування певної професії або спробувати себе в бізнесі чи мистецтві, дає змогу зануритися в певну сферу діяльності. Такий вид менторства не тільки полегшує професійне самовизначення, але й допомагає безпосередньо у професійній діяльності [6].

Крім розглянутих вище видів менторства, наставниками обдарованих і талановитих, на думку К. Райорден, можуть виступати друзі, родичі чи сусіди, які мають спільні з учнем інтереси чи хобі. Надзвичайно важливою в роботі з обдарованими й талановитими в країнах ЄС і США є роль волонтерів. У даному випадку йдеться про підвищену емоційну чутливість обдарованих і талановитих; їх стурбованість із приводу таких суспільних проблем, як війни, бідність, голод, жорстокість, насилля тощо; ідеалізм; розвинене почуття моральної та соціальної справедливості. Зважаючи на той факт, що такі молоді люди не завжди знаходять однодумців серед оточуючих, вони можуть відчувати самотність, а тому волонтери, які займаються соціальною роботою, будуть слугувати рольовими моделями.

Слід відзначити, що останнім часом усе більшої популярності в країнах ЄС і США набуває менторство за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет. Така форма наставництва отримала низку назв – «телементорство», «віртуальне менторство», «е-менторство», «іМенторство» тощо [7, 51].

Спільною метою всіх програм телементорства є надання індивідуальної академічної, мотиваційної та емоційної підтримки учням засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Надзвичайно важливим у телементорстві є можливість працювати під керівництвом досвідченого наставника для обдарованих і талановитих, що походять із сільської місцевості та сімей з низьким рівнем прибутку, оскільки такі категорії осіб, зазвичай, мають труднощі в отриманні послуг звичайного ментора.

Для організації взаємодії обдарованих і талановитих із кваліфікованими наставниками у світі низкою організацій створено веб-сайти, що охоплюють усі аспекти розроблення та організації менторських програм, зокрема: «Національне партнерство з менторства» (National Mentoring Partnership, <http://www.mentoring.org>), «Спитай у експерта» (Ask an Expert, <http://www.askanexpert.com>), «Міжнародна програма телементорства» (International Telementor Program, <http://www.telementor.org>), «Дозволяємо

освіті здійснити мрії» (Letting Education Achieve Dreams, <http://www.uhv.edu/lead/mentoring.htm>) тощо.

Види телементорства варіюються від окремої відповіді на запитання до спільних проектів, що охоплюють учителів, обдарованих і талановитих учнів / студентів та їх наставників (менторів). Телементорство дає змогу волонтерам-менторам ефективно та продуктивно використовувати обмежений час. Зазвичай телементорство зводиться до трьох типів програм:

- програми, що передбачають консультації менторів-експертів з окремих питань;
- програми, що передбачають закріплення наставника за окремим учнем / студентом;
- програми, що охоплюють мережеву взаємодію [5].

На думку дослідника Д. Сігла, телементорство має низку унікальних переваг над традиційним менторством, зокрема:

- телементорство виступає засобом зв'язку учнів / студентів із тисячами професіоналів, що є неможливим і непрактичним в умовах традиційної взаємодії ментора з вихованцем «один на один»;
- телементорство дозволяє обрати наставника, який найбільше відповідає потребам учня, незважаючи на географічні межі;
- телементорство створює умови для послідовної, регулярної, зручної для всіх учасників цього процесу взаємодії між наставниками та вихованцями, а також передбачає створення архіву комунікацій, який можна переглянути в будь-який час;
- телементорство усуває проблеми планування часу, оскільки повідомлення електронною поштою може бути надіслано в будь-який час;
- телементорство надає можливість учням / студентам працювати над довготривалими проектами під керівництвом менторів, а менторам – бачити результати власного впливу [7, 51].

Серед основних переваг телементорства для вчителів, учні яких залучені до цього процесу, дослідники виділяють такі:

- учні / студенти залучені до проектів за власною ініціативою, отже, вчителі мають фасилітувати процес навчання, а не переконувати учнів / студентів у його необхідності;
- учні / студенти працюють над власними проектами, що базуються на їх інтересах. У цьому контексті зазначимо, що заохочення обдарованих і талановитих до задоволення власної допитливості надасть навчальній діяльності більшої ефективності й багатомірності. Так, наприклад, зосереджуючись на проблемі, яка їх цікавить, учні / студенти мають набути низку додаткових умінь і навичок;
- учні / студенти отримують знання від дорослих професіоналів та доступ до різних рольових моделей, а вчителі – нові ресурси для формування власного досвіду, що збагатить їх викладацьку діяльність;

• значну цінність становлять можливості навчальної взаємодії учнів / студентів поза межами аудиторії. Працюючи з менторами, вони ознайомлюються з новими професіями, стилями життя, культурами, а також усвідомлюють необхідність бути відповідальними [3].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, аналіз досвіду педагогічної підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США дозволив з'ясувати сутність менторства, що передбачає розкриття потенціалу обдарованих і талановитих, розвиток їх креативності, допомогу обдарованим і талановитим із низькими показниками успішності; заохочення до розвитку таланту впродовж життя через спеціально організовану взаємодію з наставником «один на один». Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив появу такої форми наставництва, як телементорство, що має низку переваг над традиційним менторством.

З огляду на це перспективним бачиться подальше вивчення програм телементорства, що запроваджуються в європейських країнах та США з метою визначення можливостей запровадження позитивного досвіду в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1988. – 750 с.
2. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1974. – 776 с.
3. International Telementor Program [Electronic resource]. – URL : <http://www.telementor.org>.
4. Overholt D. Adults mentoring adolescents : a conceptual and practical clarification : A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Education / D. Overholt. – Department of Theory and Policy Studies Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. – 2001. – 289 p.
5. Riel M. Tele-mentoring over the net [Electronic resource] / M. Riel. – URL : http://edc.techleaders.org/LNT99/notes_slides/presentations/rieltues/telement.htm
6. Riordan C. Mentoring the Gifted [Electronic resource] / C. Riordan. – URL : <http://www.giftedkids.ie/mentoring.html>
7. Siegle D. Mentors on the net : Extending learning through telementoring / D. Siegle // Gifted child today. – 2003. – Vol. 26, № 4. – 51–63.
8. Freeman J. Mentoring gifted pupils / J. Freeman // Educating Able Children. – 2001. – № 5. – P. 6–12.
9. Written declaration pursuant to Rule 123 of the Rules of Procedure on the support of talents in the European Union / European Parliament. – 19.11.2012. – 2 p.

РЕЗЮМЕ

Бойченко М. А. Менторство как форма поддержки одаренных и талантливых в странах ЕС и США.

В статье раскрыта сущность менторства как формы поддержки одаренных и талантливых в странах ЕС и США. Прослежен генезис понятия «ментор» в научно-педагогической литературе. Очерчены функции ментора, который работает с одаренными и талантливыми и виды менторства (помощь старшего товарища, академическое менторство, профессиональное менторство и т.д.). Раскрыты особенности телементорства – наставничества с помощью информационно-

коммуникационных технологий, в частности сети Интернет. Установлено, что общей целью всех программ телементорства является предоставление индивидуальной академической, мотивационной и эмоциональной поддержки учащимся средствами информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: ментор, менторство, телементорство, одаренные и талантливые, поддержка.

SUMMARY

Boichenko M. Mentoring as a form of gifted and talented support in the EU and USA.

In the article the essence of mentoring as a form of support for gifted and talented in the EU and USA is revealed. The genesis of the concept of «mentoring» in the scientific-pedagogical literature is traced. The functions of a mentor who works with gifted and talented are outlined, namely: role-modeling, intellectual stimulation, emotional support, emotional protection, knowledge transfer, encouragement and cognitive confidence. The types of mentoring are analyzed, among them: mentoring by older fellow, academic mentoring, professional mentoring and others.

The peculiarities of telementoring i.e. mentoring with the help of information and communication technologies, particularly the Internet, are described by the author. It is established that the common goal of all telementoring programmes is to provide individual academic, motivational and emotional support to the students by means of information and communication technologies. Three types of telementoring programmes are characterized: programmes that provide consultations of mentors-experts on specific issues; programmes in the frames of which a mentor works with one particular student; programmes that provide working in partnerships.

The advantages of telementoring over the traditional mentoring are shown: an opportunity to communicate with a great number of professionals; an opportunity to choose the mentor who best matches the student despite geographical boundaries; conditions for consistent, regular, convenient interaction between mentors and students; an opportunity for the pupils/students to work on long-term projects under the guidance of the mentors, and for the mentors to see the results of their impact.

It is concluded that the analysis of the experience of pedagogical support of gifted and talented in the EU and the USA allows the author to reveal the essence of mentoring that involves: developing potential of gifted and talented, their creativity, helping underachieving gifted and talented, encouraging the development of talent throughout life through specially organized one-to-one interaction with the mentor.

Further study can be directed at telementoring programmes that have been introduced in European countries and the USA to identify opportunities for implementation of good practices in Ukraine.

Key words: mentor, mentoring, telementoring, gifted and talented, support.